

Bokmelding

Noam Chomsky: *Det medfødte språket. Et kapittel i den rasjonelle tenkningens historie*. Cappelens upopulære skrifter 69. Omsett av Inger Sverreson Holmes, forord av Terje Lohndal. Oslo: Cappelen 2017. 164 sider.

Med denne oversettelsen av *Cartesian Linguistics* (på norsk *Det medfødte språket*) er endelig en bok av Noam Chomsky oversatt til norsk – seksti år etter at han revolusjonerte den moderne lingvistikken med *Syntactic Structures*. Mange av NLTs lesere vil sikkert kjenne innholdet i boka. Det er et fascinerende og personlig – men tildels feilaktig, noen vil til og med si løgnaktig – streiftog gjennom lingvistikkens historie. De store heltene er forfatterne bak Port Royal-grammatikken som ble utgitt i 1660, men linjene trekkes også fram til 1700-tallet (hvor Nicolas Beauzée og James Harris er viktige) og 1800-tallet (Wilhelm von Humboldt). Hovedtesen er at man kan identifisere en språkvitenskapelig tradisjon - kartesiansk lingvistikk - som fokuserer på universelle språkstrukturer og en medfødt språkevne. Kort sagt hadde Chomskys egen lingvistiske teori en forløper som ble skylt bort da den historiske lingvistikken med sin partikularisme vant hegemoniet fra midten av 1800-tallet, men som altså ble gjenoppdaget ved Massachusetts Institute of Technology hundre år seinere. Noe av det fascinerende med boka er, som John E. Joseph (2010:11) sier, “how these figures from a past that would seem as remote as it is possible to be from the M.I.T. in the 1960s are discussed as if they were active members of its faculty”.

Det er mange emner som diskuteres i boka. De fire hovedbolkene heter “Språkutøvelsens kreative aspekt”, “Dypstruktur og overflatestruktur”, “Beskrivelse og forklaring i lingvistikken” og “Språktilegnelse og språkutøvelse”. De to første kapitlene dreier seg i stor grad om forholdet mellom språk og tanke. Det er interessant å se hvor sentralt dette står i lingvistiske analyser fra denne perioden: grammatikerne kan simpelthen ikke fri seg fra ideen om at språket må reflektere tanken. Greskfilologen Friedrich August Wolf resonnerer seg fram til ti tempora og konkluderer uten å fortrekke en mine: “Diese zehn Tempora muss jede Sprache haben, hat sie aber nicht immer.” (Disse ti tempusene må alle hvert språk ha, men de har det ikke alltid, Stockmann 1831:82). Da er det lett å gripe til noe som minner om dypstrukturer – tross alt er det vanskeligere å motbevise tanken om at dypstrukturen alltid har ti tempusformer. Samtidig

er det verdt å nevne at det ikke er noe spesielt kartesiansk over å kople språk og tanke gjennom underliggende strukturer – det har vært en fristelse for lingvister til alle tider, fra en av de første syntaktikerne, Apollonius Dyscolus (2. årh e.Kr.) via middelalderens spekulative grammatikere til Sanctius på 1500-tallet. Det er kanskje ikke så mye snakk om en egen tradisjon (og i alle fall ikke en spesifikt kartesiansk tradisjon) som en konstant dialektikk mellom abstrakte og universelle analyser på den ene sida og konkrete og språknære analyser på den andre sida. Likevel: et av de mest interessante poengene Chomsky gjør i denne boka, er hvordan koplingen mellom språk og tanke består utover i romantikken, men refortolkes uten universalismen: språket reflekterer ikke vårt universelle tanke-system, men konstituerer tanken – på forskjellig vis i forskjellige språk. Kort sagt er Sapir-Whorf-hypotesen et (uektefødt?) barn av samme tradisjon.

De to siste avsnittene, om beskrivelse og forklaring i lingvistikken, og språktilegnelse og språkutøvelse, er kortere, og det dreier seg i større grad om å motivere Chomskys egen forskningsagenda. Det virker klart nok at ”kartesianske” grammatikere skilte mellom en slags dypstruktur og overflatestruktur, men derfra til beskrivende og forklarende analyser er det et sprang de ikke tok, men som Chomsky argumenterer for. Likeledes finner man ingen teori om språktilegnelse per se, selv om det er klare nok koplinger til rasjonalismens syn på læring generelt. På mange måter er det disse to kapitlene som vil være enklest å lese for dem som er ute etter en framstilling av Chomskys syn.

Jeg har selv et elsk-hat-forhold til denne boka. Det er umulig å ikke la seg rive med av de store linjene Chomsky trekker opp, og mange av de til tider underlige påstandene om grammatikk som man finner hos de grammatikerne Chomsky diskuterer, gir unektelig mer mening om man ser på dem som påstander om en slags dypstruktur som er felles for alle språk. Men som alle streiftog gjennom idéhistorien er boka full av forenklinger. Koplingen til Descartes er såpass syltynn at man irriterer seg over navnet på boka, som heldigvis er endra i den norske utgaven. Og det er på det rene at Chomsky plukker biter av lingvistikkens historie her og der slik det passer ham. Dette blir trukket fram både av Chomsky selv i en tidlig fotnote og av Terje Lohndal i det norske forordet, men det hjelper jo ikke når retorikken i selve boka er så medrivende.

Som sagt er det i seg selv gledelig å få en bok av Chomsky på norsk, men hva har så en norsk utgave av *Cartesian Linguistics* å bidra med til den norske bokheimen i 2017? Lohndal trekker i forordet fram at boka er ”den beste generelle introduksjonen til Chomskys språkvitenskapelige teorier”. Det er jeg ærlig talt ikke helt sikker på. På plussida kommer at boka fokuserer på Chom-

skys overordnede språkfilosofi snarere enn på det teknisk-lingvistiske. Men den filosofiske posisjonen utvikles gjennom en diskusjon av flere hundre år gamle grammatiske arbeider, slik at man likevel ender opp med en anseelig mengde grammatisk terminologi, som i tillegg er ganske utdatert. Ved et tilfeldig oppslag i boka lander øynene mine på følgende setning: "Ved eksplikative relativsetninger impliserer den underliggende dypstrukturen den faktiske vurderingen som uttrykkes gjennom denne setningen når relativpronomenet erstattes av sin styrelse."⁸ (s. 74) For en lingvist er det selvfølgelig fascinerende å se at man allerede på 1600-tallet kom fram til at ikke-restriktive [=eksplikative i oversetterens terminologi] relativsetninger må ha en annen syntaktisk struktur enn restriktive, for å gjøre rede for at de har en presupposisjonell semantikk (taleren går god for dem, de "impliserer den faktiske vurderingen"). Men for den som ser etter en vei inn i Chomskys språkfilosofi, kan slike diskusjoner komme i veien, uten at de engang er særlig relevante. Det viktige er jo det generelle argumentet at to på overflaten like strukturer, restriktive og ikke-restriktive relativsetninger, likevel må være forskjellige på et eller annet nivå. Hvordan man analyserte den faktiske betydningsforskjellen på 1600-tallet kan fort komme i veien for det poenget.

Dessverre er det noen indikasjoner på at også oversetteren i blant har gått seg vill. Jeg praktiserer selv en kaotisk tegnsetting, men til og med jeg kan la meg irritere av det manglende kommaet i eksempelet som skal illustrere ikke-restriktive relativsetninger: "For eksempel impliserer setningen 'mennesker som ble skapt til å kjenne og elske Gud, ...' at mennesket ble skapt til å kjenne og elske Gud." Et sørgelig eksempel på oversettelse kommer allerede i innledningen (s. 31), hvor Chomsky tilsynelatende hevder at det er vanskelig å skrive om 1600-tallets språkvitenskap "med tanke på den bedrøvelige tilstanden til språkhistorien som felt". Originalen har "the history of linguistics", som gjør argumentet noe mer overbevisende. Den grammatiske terminologien er heller ikke helt standard, som vi så over.

Likevel er det flott at denne boka er kommet på norsk og man må berømme Cappelens upopulære skrifter for dette. Kanskje *Syntactic Structures* blir neste? Selv om det er et "teknisk" lingvistisk verk, er det minst like tilgjengelig som *Det medfødte språket* og gir leseren et godt innblikk i hva formell grammatikk satte seg fore da Chomsky (og andre) satte prosjektet i gang på femtitallet. Oppfordringen er herved sendt.

8. "Styrelse" oversetter her engelsk "antecedent", men dette er uvanlig terminologi. "Korrelat" er vel den vanligste termen på norsk.

Referanser

- Joseph, John E. 2010. Chomsky's atavistic revolution. I Kibbee, Douglas A. (red.) *Chomskyan (r)evolutions*. Amsterdam: John Benjamins, 1-18.
- Sanctius, Franciscus. 1587. *Minerva seu de causis linguae latinae*. Salamanca: Renaut.
- Stockmann, S. M. (red.). 1831. *Friedrich August Wolf's Encyclopädie der Philologie*. Nach dessen Vorlesungen im Winterhalbjahre von 1798–1799 herausgegeben und mit einigen literarischen Zusätzen versehen von S. M. Stockmann. Leipzig: Serig'sche Buchhandlung.

Dag Trygve Truslew Haug
IFIKK
Universitetet i Oslo
Postboks 1020 Blindern
0315 OSLO
d.t.t.haug@ifikk.uio.no